

Իսահակն Յարութիւնեանց, որք ունին զբարձրագոյն կրթութիւն և լատին եւ երկարամեայ գրական արդիւնաւոր գործունէութեամբք իւրեանց:

Հաւան գտեալ ընդ առաջարկութիւն պ. հիմնադրի թանգարանիդ, սովին Հայրապետական կոնդակաւ հաստատեմք ի պաշտօն անդամութեան Յանձնաժողովուրդ զպ. Նիկողայոսն Տէր Յարութիւնեանց Ֆարոյ և զպ. Իսահակն Յարութիւնեանց և աղօթս առ Բարձրեալն առաքելով վասն լարատեութեան և բարգաւաճման հաստատութեանդ՝ մնանք աղօթարոր

ՄԿԻՏԻՉ կաթողիկոս ամենայն Հալոց

Ի 15 մայիսի 1902 ամի

և ըստ տոմարիս ՌՁՄԲ

Ի Հայրապետութեան Մերում թ. ամի

Սարատեան Մար Աթոռ ս. Էջմիածնի

Ի Վաղարշապատ

թ. 728.

«ԻՎԵՐԻԱՆ» ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Թիֆլիսի քաղաքալին իրաւասունների ընտրութիւնները ալս տարի նորից բնա դուրս բերեցին հալկա-վիրական լարաբերութիւնների խնդիրը: Բանն ալն է, որ վրացիների մի ստուար մասը չի ուզում հաշտուել ալն անաղթելի դրութեան հետ, թէ ներկալ ժամանակում տնտեսական խնդիրներում ուժը պատկանում է ալն դասակարգին, որը տնտեսապէս աւելի ընդունակ և աւելի աշխատասէր է: Վրացի չովինիստները կարծում են, թէ Թիֆլիս քաղաքը լինելով մի ժամանակ Վրաստանի մարաքաղաք, աժմ էլ տնտեսապէս պէտք է պատկանի վրացիներին: Հալը իբրեւ թէ պատմական իրաւունք չունի ալնտեղ նիւթապա իշխելու, մինչդեռ իշխում է: Ինչո՞ւ առեւտուրը հալերին ձեռքին է, ինչո՞ւ կալուածքների ստուար մասը նրանց է պատկանում, ինչո՞ւ վերջապէս քաղաքալին խորհրդի անդամները մեծ մասամբ հալեր են:

Ահա ալս մանկական հարցերից կազմելով մի խոշոր հալկա-վրական հարց, վրացի ազգամոլները բարձրացրել են մի դրօշակ, որի վրալ գրուած է տկար մատներով: «Պէտք է հալերին հեռացնել ասպարէզից: Ասուած է՝ պիտի կատարուի Դրոշակը ցցուած է օրից օր աւելի ու աւելի վրաց հասարակութեան խոհուն մասի աչքում ընկնող «Իվերիա» անուանով լրագրի խմբագրատան ճակատին: Ալդ լրագիրը իւր հալատեցութիւնը ալն աստիճանի է հասցրել, որ ալսօր ծիգն է անուամ պաղողուցանել, թէ Վրաստանում երբէք հալեր չեն եղել, թէ ալժմեան հալց վանքերը Թիֆլիսի նահանգում պատկանելիս են եղել վրացիներին, թէ ալդ նահանգի հալերի մեծ

մասը նախկին վրացիներն են և ալլն և ալլն։ Անհնարին է թուել մի առ մի «իվերիալի» ցնդաբանութիւնները այս առթիւ։ Այս բալորը, ի հարկէ, ծածաղելի կը լինէր, եթէ չը լինէր վշտալի։ Հարկաւ, ով հալոց և վրաց պատմութիւնները գիտէ գէթ մի անշնորք աշակերտի չափ, նա ներողամտաբար պիտի ժպտայ «իվերիալի» ցնդաբանութիւնները կարդալով։ Սակայն «զըր-պարտիր, զըպարտիր, լամենայն դէպս մի բան կը մնալ, ա-սում է ֆրանսիական առածը։ Զըպարտելով հայերի անցեալը «իվերիալ» լրագիրը իւր միամիտ ընթերցողների մի մասին կարողացել է ներշնչել մինչև անգամ, թէ հայերը ազգ էլ չեն եղել։ Բթամութեան դէմ նոյն իսկ աստուածները անզօր են...

Եթէ «իվերիալն» մի փոքր սառնասիրտ լինէր և կարողանար ամենալազիբ փաստեր լսել մեղանից, զրչի մի հարուածով կը ջրէինք նրա պատմական դառանցանքները։ Մենք մեր ձեռքի տակ գտնուած անթիւ փաստերով կապացուցանէինք, թէ հայերը միշտ Վրաստանում առաջնակարգ դեր են կատարել, թէ ոչ միայն ալժման հայկական վանքերն են իրանց պատկանել և պիտի պատկանեն, ալլ և շատ ուրիշները։ Թէ նրանք են եղել երկրի գլխաւոր շինող ուժը, թէ վրացիները բաղկացած լինելով միայն երկու դասակարգերից — աղ-նուական հողատէրերից և գիւղացիներից, չեն կարողացել և չէին կարող քաղաքներ հիմնել ու ծաղկեցնել, թէ Վրաստանի քաղաքների գլխաւոր տնտեսական ուժը միշտ հայերի ձեռքին է եղել, թէ մի ժամանակ վրացիները դաւանել են հալոց լուսաւորչական դաւանութիւնը, թէ Վրաստանը քիչ անգամ չի եղել հալոց քաղաքական իշխանութեան ներքոյ, ինչպէս և հայերի մի մասն եղել է վրաց իշխանութեան ներքոյ, թէ այդ երկու բազմաչարչար ազգերի ճակատադիրը միատեսակ է եղել, թէ հալը և վրացին միշտ ապրել են եղբարական համերաշխութեամբ և թէ, վերջապէս, աններելի լանցանք է այսօր թշնամութեան սերմ սերմանել նրանց մէջ և թէ այդ սերմը չի կարող ոչինչ լաւ պտուղ տալ հայերի և մանաւանդ վրացիների համար և ալլն և ալլն։

Բայց ո՞ւմ ասես, ո՞ւմ հետ վիճես։ Ֆանատիկոսը նրանով է ֆանատիկոս, որ տրամաբանութեան ու մի օրէնք չի ուզում ընդունել, որ նրա համար փաստերը գոյութիւն չունին, որ նա իւր ուղեղի չիֆութեան գերին է... Սակայն «իվերիալի» ֆանատիկոսութիւնը չափից անցել է։ Ալժմ նա քարոզում է վրացիներին հայերի հետ նոյն իսկ առևտրական լաբաբերութիւն չունենալ։ Իրրե թէ հայերը քաղցած կը մնան, և կը ստիպուեն նախկին հեռանալ։ Վարձես, հալ հասարակութիւնը միմիայն առևտրականներից է բաղկացած, կարծես, հալ առևտրականը միմիայն վրացիների փողերով է ապրում, կարծես, վրացիները, վերջապէս, շատ բան են գնում հայերից և շատ մեծ օգուտ են տալիս նրանց...